

ZDRUŽENJE ZA ESPERANTO SLOVENIJE ★ SLOVENIA ESPERANTO-LIGO

Štefanova 9, 1000 Ljubljana, info@esperanto.si, www.esperanto.si

Datum: 7. 7. 2018

Predlog za Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023

UPORABA MATERNEGA JEZIKA ZA SPORAZUMEVANJE ZNOTRAJ JEZIKOVNE SKUPNOSTI

IN UPORABA ESPERANTA ZA SPORAZUMEVANJE MED JEZIKOVNIMI SKUPNOSTMI:

NAJUČINKOVITEJŠE JAMSTVO ZA OHRANITEV VSEH MATERNIH JEZIKOV IN ZA VZPOSTAVITEV PRAVIČNEGA MEDNARODNEGA JEZIKOVNEGA REDA

(V primeru Slovenije: slovenščina in esperanto)

UVOD

Slovenija je primer države, v kateri je jezikovni režim relativno dobro urejen z Ustavo in zakoni (Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS), 2004, in posamezne določbe drugih zakonov), vendar je izvajanje jezikovnih predpisov v javnem in zasebnem sektorju nezadovoljivo – slovenščina je v praksi bistveno premalo zaščitena. Tudi Evropska unija, ki predpisuje, da so uradni jeziki držav članic enakopravni, te enakopravnosti v praksi ne izvaja in ne omogoča – večina uradnih jezikov držav članic je zapostavljena, tudi slovenščina. Na mnogih področjih in v mnogih organih EU so v rabi le nekateri jeziki večjih držav članic (angleščina, francoščina, nemščina). Podobno je v Združenih narodih – tam ima privilegije šest jezikov (angleščina, arabščina, francoščina, kitajščina, ruščina in španščina; od januarja letos objavlja Unesco svoje mesečno glasilo tudi v esperantu). Na podlagi pravkar zapisanega in spričo obče znanih jezikovnih sporov v Sloveniji v zadnjih letih (dileme o rabi slovenščine na slovenskih univerzah) je mogoče trditi, da je nadaljnji razvoj slovenščine kot polnovrednega jezika ogrožen.

Kdo ogroža slovenščino?

Na eni strani so to najbolj vplivne anglosaške države (zlasti ZDA in Velika Britanija), ki že desetletja načrtujejo in ukrepajo, da bi angleščina postala edini jezik mednarodnega sporazumevanja:

**»Anglija bo dominantna sila v mednarodni politiki ..., vodilna država v svetu ... Potrebujemo novo službo učiteljev angleščine, vojsko jezikovnih misijonarjev, ki jo bosta ustvarjala izobraževalni center za podiplomski študij in raziskave in centralni urad v Londonu, od koder bodo učitelji odhajali na vse konce sveta. Nova*

služba mora položiti temelje svetovnega jezika in kulture, katerih podlaga bosta naš jezik in naša kultura.« (R. V. Routh, Razširjanje angleške kulture zunaj Anglije. Problem povojne obnove, Cambridge University Press, 1941)

**»Čez eno generacijo bi angleščina lahko že bila svetovni jezik – to je, univerzalni drugi jezik v tistih deželah, v katerih ni že zdaj materni ali primarni jezik.*« (Britanska vlada, Poročilo o poučevanju angleščine v tujini, 1956)

**»Naš narod je izbral Bog, pooblastila pa zgodovina, da bi dal svetu vzgled.*« (George W. Bush, 2000)

**»Za preostali svet je najbolje, če ZDA še naprej uveljavljajo svoje lastne interese, saj so ameriške vrednote univerzalne.*« (Condolezza Rice, 2000)

**»V ekonomskem in političnem interesu Združenih držav je zagotoviti naslednje: če je svet na tem, da izbere skupen jezik, naj bo to angleščina; če namerava določiti skupne standarde za telekomunikacije, varnost in kakovost, naj bodo to ameriški standardi; in če želi postaviti skupne vrednote, naj bodo to vrednote, ki so pogodu Američanom... Američani ne bi smeli zavračati dejstva, da je od vseh narodov v zgodovini sveta njihov narod najpravičnejši, najstrpnejši in najbolj voljan samega sebe vedno znova ocenjevati in izboljševati – zato je najboljši vzgled za prihodnost. (David Rothkopf, svetovalec ameriških predsednikov, Foreign Policy, 1997)*

**»Angleščina bi morala biti edini uradni jezik Evropske unije.*« (direktor Britanskega sveta v Nemčiji, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 26/02/2002)

Pravkar ilustrirano ogroženost slovenščine, ki posledično vedno bolj *ogroža suverenost* naše države, bi lahko strnili v stavku slovenskega pesnika: *NA SLOVENSKEM SMO MI GOSPODAR.*

Na drugi strani ogrožamo slovenščino Slovenci sami. Po merilih za ugotavljanje vitalnosti jezikov, ki jih je postavil Unesco, je slovenščina zlasti ogrožena na dveh področjih:

a) Vedno bolj je ogrožena njena polna funkcionalnost (močan trend pojemajoče rabe slovenščine v visokem šolstvu, v znanosti in tehniki, v gospodarstvu in drugje) in

b) Odnos velikega dela odločujočih govorcev slovenščine (politikov, strokovnjakov, znanstvenikov, šolnikov, staršev in še koga) do svojega maternega jezika se krha in rahlja v prid angleščine in tone v vedno večjo brezbržnost in omalovaževanje.

Še posebej nevarno je tu vedno bolj razširjeno stališče, da slovenščina ovira ekonomsko mobilnost, učinkovitost in konkurenčnost Slovenije in da je pravzaprav *cokla razvoja naše države*. Drug slovenski pesnik je to samoogrožanje zajel v slavnem heksametru: *KDOR ZANIČUJE SE SAM, PODLAGA JE TUJČEVI PETI.*

Ta druga ogroženost je veliko usodnejša kot tista, ki nam preti od anglosaške angleščine. Saj v svoji zaslepljenosti zaradi kratkoročnih koristi (zlasti) vplivnih posameznikov kar tekmuje med sabo, kdo se bo večkrat in »bolje« izrazil v angleščini namesto v slovenščini. Če bomo tako nadaljevali, bomo svoj jezik sami pokopali, zraven pa še svojo kulturo, na katero smo lahko upravičeno ponosni. Iz sposobnih, visoko etičnih in ponosnih Slovencev se bomo v dveh, treh generacijah prelevili v hlapce ZDA, postali bomo tretjerazredni Jenkiji. Če nočemo, da bi se nam zgodila pravkar napovedana prihodnost, moramo Slovenci jezikovno politiko, ki je naš jezik pripeljala in ga vse odločneje pelje še globlje v zagaten položaj, da bo kmalu uporaben le še za obujanje spominov na dobre stare čase, če torej tega nočemo, moramo jezikovno politiko temeljito spremeniti.

MEDNARODNO JEZIKOVNO SPORAZUMEVANJE

Problem mednarodnega jezikovnega sporazumevanja človeštvo že od nekdaj rešuje z uporabo *sporazumevalnih jezikov med raznojezičnimi osebami*. Zato je danes, ko to funkcijo domala monopolno opravlja angleščina, okoli 94% svetovnega prebivalstva v mednarodni komunikaciji frustriranih, preostalih 6% (domačih govorcev angleščine) pa privilegiranih.

Za sporazumevalne jezike je značilen *omejen domot* gledano teritorialno, stvarno (glede na namen) in časovno. Angleščina pa danes skuša iz sporazumevalnega jezika postati t. i. *mednarodni jezik (MJ)*, ki ga stroka (interlingvistika) definira takole: *Mednarodni jezik je jezik, ki je namenjen izključno za sporazumevanje med pripadniki različnih jezikovnih skupnosti v svetovnem merilu*, kar pomeni

a) da vloge MJ ne more igrati *etnični jezik*,

b) da ima MJ *vesoljni domot* (v svetovnem merilu, na vseh področjih človekovega udejstvovanja in za nedoločen čas) in zato *drugačne lastnosti* kot jezik, namenjen za sporazumevanje znotraj posamezne jezikovne skupnosti (etnični jezik).

V poštev za vlogo MJ potemtakem pride *prilagojen oživiljen etnični jezik* (na primer *latinščina*) ali *preizkušen konstruiran jezik* (na primer *esperanto*). (Podrobno o mednarodnem jezikovnem sporazumevanju, o sporazumevalnih jezikih, o definiciji in lastnostih mednarodnega jezika ter o primernosti angleščine za vlogo mednarodnega jezika glej študijo Tomaža Longyke pod naslovom »*Je lahko angleščina globalni esperanto?*«, objavljeno v prevajalski reviji MOSTOVI, letn. 42, št. 1/2(2009/2010), str. 9–37).

MEDNARODNI JEZIKOVNI RED

Kakšen jezikovni red mora vladati v mednarodni skupnosti oziroma kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da bo ta v resnici urejena po načelu enakopravnosti vseh jezikov? To bo takrat, ko bodo resnično izpolnjene jezikovne pravice vseh ljudi,

ko bodo vlade držav in mednarodna skupnost v celoti izpolnjevali svoje jezikovne dolžnosti do svojih ljudi, ko bo torej doseženo takole stanje: Karkoli kdo izreče ali zapiše in je namenjeno (tudi) pripadnikom druge jezikovne skupnosti, to stori tako, da bo prejemnik njegovo sporočilo dobil v svojem jeziku ali v nevtralnem mednarodnem jeziku, ki ga razumejo vsi ljudje. Da bi vsakdo vedno lahko dobil vse sporočeno v svojem jeziku, bi bilo možno doseči le na en način – z ažurnim prevajanjem vsega v vse jezike, kar je neizvedljivo. Pač pa je možno, da bi bilo vsakomur vse dostopno v nevtralnem jeziku. Zato bi se bilo treba v mednarodnem merilu dogovoriti za skupen mednarodni jezik. Interlingvisti predlagamo esperanto kot *lahko naučljiv* (če za dobro obvladanje etničnega jezika porabimo pet do deset let, je za esperanto dovolj eno leto), *izrazno neizčrpen* in v več kot 130-letni uspešni praksi v *svetovnem merilu preizkušen* konstruiran jezik. Esperanto predlagata med drugimi tudi profesor François Grin z ženevske univerze, strokovnjak za ekonomijo jezikov, v obsežni študiji [L'enseignement des langues étrangères comme politique publique](#) (*Pouk tujih jezikov kot javna politika*), in ekonomist ter interlingvist Reinhard Selten, Nobelov nagrajenec za ekonomijo, ki je že leta 2007 v Evropskem parlamentu izjavil: «*Jezikovne ovire so velike – potrebujemo rešitev, a prevlada enega ne more biti odgovor. Sprejemljiv je le jezik, pri katerem nihče ne bi bil prikrajšan. Jezik, kot je esperanto, bi to omogočil. ... Le nekaj držav bi moralo na začetku skleniti pogodbo o poučevanju esperanta, potem bi se to širilo. Podobno, kot je to bilo postopno pri Schengenskem sporazumu ali pri evroobmočju.*»

KRATKO O JEZIKOVNIH ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Jezikovne človekove pravice kot posebne človekove pravice so v notranjepravnih in mednarodnih aktih urejene neustrezno. V glavnem se v njih poudarjata (1) prepoved razlikovanja (= različnega obravnavanja) ljudi glede na jezik in (2) enakopravnost vseh jezikov (sociološko imenovana tudi mednarodna jezikovna demokracija), vendar se v vsakodnevni praksi kaže, da taka, zlasti mednarodna, pravna ureditev ni dovolj, ker je preveč medla. Zato jo vlade in mednarodna skupnost vse prelahko jemljejo le deklarativno, ne zavedajoč se pri tem svojih dolžnosti v zvezi z omenjenima načeloma.

Mednarodni jezikovni red, ki bo teoretično in v vsakodnevni praksi v celoti ustrezal načelu enakopravnosti vseh jezikov, je mogoče vzpostaviti po metodi obravnavanja človekovih jezikovnih pravic. Odličen zgled, na podlagi katerega bi lahko to vprašanje začeli mednarodno urejati, je Splošna deklaracija o jezikovnih pravicah, ki jo je na pobudo mednarodnega PEN in ob moralni ter tehnični pomoči Unesca junija 1996 v Barceloni sprejelo nad 140 mednarodnih ustanov, organizacij, PEN centrov in posameznikov. (V slovenščini Deklaracijo lahko dobite pri izdajatelju, Slovenskem PEN Centru, v angleščini pa je v dokumentu [Universal Declaration on Linguistic Rights](#)).

PREDLOG

Združenje za esperanto Slovenije (ZES) ugotavlja, da [Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011](#) (ReNPJP0711) v 7. cilju *Za smotrnost pri učenju in rabi tujih jezikov*, točka c) *Uravnoteženje razmerij med tujimi jeziki kot šolskimi predmeti* o tej problematiki predvideva dve nalogi: (a) *ZMANJŠANJE SAMOUMEVNOSTI ANGLEŠČINE KOT PRVEGA/EDINEGA TUJEGA JEZIKA V JAVNEM ŠOLSTVU* in (b) *PREMISLEK O ESPERANTU*. Za izvedbo teh dveh nalog sta bila zadolžena Ministrstvo za šolstvo in Vlada. Proračunska sredstva v ta namen niso bila predvidena.

Leta 2009 je po naročilu Urada za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo (MK) Tomaž Longyka izdelal elaborat z naslovom *Pregled stanja jezikovnih pravic po svetu danes*. S tem je bilo sodelovanje MK z esperantisti in interlingvistično stroko končano. Nobena od obeh nalog iz ReNPJP0711 ni bila izpolnjena. Naslednja resolucija za obdobje 2014–2018 omenjenih določb iz prejšnje resolucije ni vsebovala. Sodelovanje med interlingvistično stroko in MK je zamrlo. Nadaljuje se šele letos v času priprave nove resolucije.

ZES predlaga, da se v Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 na ustrezna mesta vnese besedilo, ki bo na primeren način izražalo zgornje ugotovitve in stališča. Besedilo bi moralo v smiselni povezavi na ustreznih mestih opozoriti na naslednjo problematiko:

- 1) jezikovni predpisi v Sloveniji so dobri, vendar pa se slabo izvajajo;
- 2) v EU se predpisi o enakopravnosti uradnih jezikov ne izvajajo;
- 3) v OZN ima privilegije šest jezikov;

4) nadaljnji razvoj slovenščine je ogrožen od zunaj in od znotraj – od zunaj ga ogrožajo velike anglosaške države, ki načrtno vsiljujejo angleščino kot edini jezik mednarodnega sporazumevanja, od znotraj pa slovenščino ogrožamo Slovenci sami, zlasti na dveh ključnih področjih (pojemajoča raba slovenščine v visokem šolstvu, v znanosti in tehniki, v gospodarstvu in drugje ter omalovaževalen ali brezbrizen odnos velikega dela odločujočih govorcev slovenščine do svojega maternega jezika v prid angleščine).

Obenem pa bi bilo treba v resolucijo vključiti projekt raziskave o uporabi esperanta pri ohranjanju maternih jezikov in pri uvajanju pravičnega mednarodnega jezikovnega reda. Financiranje raziskave bi morala zagotoviti država. Slovenski esperantisti in interlingvisti smo v okviru Združenja za esperanto Slovenije v sodelovanju z interlingvisti in esperantisti iz drugih držav ter z drugimi ustreznimi strokovnjaki pripravljene prevzeti projekt. Zato predlagamo, da Združenje za esperanto Slovenije vključite v delo skupine, ki bo pripravljala resolucijo za obdobje 2019–2023.

Pripravil

Tomaž Longyka

Predsednik

mag. Janez Jug